

ROCZNIK TOMISTYCZNY
9 (2020) 2

ROCZNIK TOMISTYCZNY
9 (2020) 2

ΘΩΜΙΣΜΟΣ ΤΑ ΧΡΟΝΙΚΑ
ANNARIUS THOMISTICUS
THOMISTIC YEARBOOK
THOMISTISCHES JAHRBUCH
ANNUAIRE THOMISTIQUE
ANNUARIO TOMISTICO
TOMISTICKÁ ROČENKA

ROCZNIK TOMISTYCZNY
9 (2020) 2

Naukowe Towarzystwo Tomistyczne
WARSZAWA

KOMITET REDAKCYJNY / EDITORIAL BOARD:

Michał Zembrzuski (sekretarz / secretary), Magdalena Płotka (zastępca redaktora naczelnego / deputy editor), Dawid Lipski, Natalia Herold (internet), Izabella Andrzejuk, Artur Andrzejuk (redaktor naczelny / editor-in-chief)

RADA NAUKOWA / SCIENTIFIC COUNCIL:

Adam Wielomski, Stanisław Wielgus, Antoni B. Stępień, Sławomir Sobczak, Arkady Rzegocki, Andrzej Maryniarczyk, Marcin Karas, Krzysztof Kalka, Mieczysław Gogacz, Pavol Dancák, Paul J. Cornish, Mehmet Zeki Aydin, Artur Andrzejuk, Anton Adam

RECENZENCI / REVIEWERS

Antoni B. Stępień, Marcin W. Buwała, Paul J. Cornish, Tomasz Pawlikowski, Marcin Trepczyński, Piotr Mazur, Grzegorz Hołub, Andrzej Jonkisz, Marek Prokop, Mikołaj Krasnodębski, Marek Porwolik, Henryk Anzulewicz, Piotr Jaroszyński, Imelda Chłodna-Błach

REDAKCJA JĘZYKOWA / LANGUAGE EDITORS

Elżbieta Pachciarek (j. polski), Bernice McManus-Falkowska, Ewa A. Pichola, Magdalena Płotka (j. angielski), Christel Martin, Iwona Bartnicka (j. francuski), Adam M. Filipowicz, Michał Zembrzuski (greka, łacina)

PROJEKT OKŁADKI

Mieczysław Knut

OPRACOWANIE GRAFICZNE, SKŁAD I ŁAMANIE

Maciej Głowacki

© Artur Andrzejuk / Naukowe Towarzystwo Tomistyczne (wydawca / editor)

Warszawa 2020

ISSN 2300-1976

Unikalny numer identyfikacyjny – 493506

Rocznik Tomistyczny ukazuje się dzięki pomocy Jacka Sińskiego

Redakcja Rocznika Tomistycznego
ul. Klonowa 2/2
05-806 Komorów POLSKA
www.roczniktomistyczny.pl
e-mail: redakcja@roczniktomistyczny.pl

Druk i oprawa: Sowa Sp. z o.o.
ul. Raszyńska 13
05-500 Piaseczno
www.sowadruk.pl

Spis treści

Od Redakcji.....	9
------------------	---

Rozprawy i artykuły

Przemysław Artemiuk Zbawienie w ujęciu Marcina Lutra i św. Tomasza z Akwinu. Próba soteriologii porównawczej w perspektywie chrystologii kard. Ch. Schönborna.....	13
Jan Pocij O związku między istościami a świadomością i jaźnią.....	41
Dawid Lipski John Peckham's dispute with Thomas Aquinas at the University of Paris – Causes and Effects....	73
Martyna Koszkało Free Will and Moral Evil: John Duns Scotus's Theory.....	89
Marcin Karas Czy Mikołaj Kopernik był filozofem średniowiecznym?	107
Tomasz Ćwiertniak W poszukiwaniu źródłowego doświadczenia filozoficznego. Paralele pomiędzy fenomenologią i filozofią dialogu a współczesnym tomizmem egzystencjalnym	115
Artur Andrzejuk Gilsonian method of the history of philosophy	133
Marek Prokop Metoda identyfikacji bytu w metafizyce tomizmu konsekwentnego.....	145
Janusz Węgrzecki Tomizm jako perspektywa teoretyczna nauk o polityce.....	161
Marcin Klimski Zdroworoządkowe poznanie w praktyce edukacji ekologicznej Kościoła katolickiego	173
Maciej Kulik Arystotelesowsko-tomistyczna koncepcja animacji a współczesne spory bioetyczne.....	187
Michał Ziółkowski Causa irrationabilitatis, czyli o źródłach transhumanistycznej antropologii	203

Edycje i tłumaczenia

Maciej Stanek Kwestia <i>Utrum universale nihil sit aut posterius suis singularibus</i> z zachowanych w rękopisie BJ 2118 <i>Collectanea de anima</i>	229
<Anonymus> <i>Utrum universale nihil sit aut posterius suis singularibus?</i>	239

Sprawozdania i recenzje

Natalia Herold Działalność Naukowego Towarzystwa Tomistycznego w roku akademickim 2019/2020.....	251
---	-----

Michał Zembrzusi	
Obecność myśli tomistycznej na XI Polskim Zjeździe Filozoficznym w Lublinie	257
Izabella Andrzejuk	
Tomizm konsekwentny. Sprawozdanie z Sympozjum tomistycznego, połączonego z wręczeniem Nagród im. Mieczysława Gogacza 16 listopada 2019 roku.....	265
Jerzy Nitychoruk	
Dzieło stworzenia oczami geologa	269
Maciej Bała	
Filozoficzna apologia religii. Propozycja Piotra Moskala.....	277
Jacek Salij	
Rzetelna rekonstrukcja Tomaszowej antropologii. Recenzja Henryk Majkrzak, <i>Antropologia integralna w „Sumie teologicznej” św. Tomasza z Akwinu</i> , Kraków brw., Wydawnictwo „SPES”, Kraków brw., stron 415.....	287
Maciej Nowak	
Recenzja Bartłomiej Krzych, <i>Książeczka o niczym. Prolegomena do nicologii</i> , Siemianowice Śląskie 2017, stron 127.	293
Magdalena Płotka	
Tomasz z Akwinu a interpretacja skanów mózgu. Recenzja Piotr Lichacz, <i>Neuroetyka a Tomasz z Akwinu. O użyteczności myśli średniowiecznej we współczesnych debatach etycznych</i> , Wydawnictwo IFiS PAN, Warszawa 2018, stron 374.....	299
Artur Andrzejuk	
Jacek Woroniecki – mistrz intelektualnego katolicyzmu. Recenzja Piotr S. Mazur, Barbara Kiereś, Ryszard Skrzyniarz, Agata Płazińska: <i>Jacek Woroniecki</i> , red. P. S. Mazur, (<i>Pomniki polskiej filozofii chrześcijańskiej</i> , red. Maciej Bała, Piotr S. Mazur), Kraków 2019, stron 213; też w wersji angielskiej, tamże, stron 218.....	303
Magdalena Płotka	
Filozofia intelektu i filozofia umysłu między średniowieczem a współczesnością. Recenzja Michał Zembrzusi, <i>Filozofia intelektu. Tomasz z Akwinu koncepcja intelektu możliwościowego i czynnego</i> , Wydawnictwo Liberi Libri, bmv 2019, stron 404.....	307
Anna Palusińska	
Jak istnieje film? Recenzja Artur Mamcarz-Plisiecki, <i>Filozofia i retoryka filmu. Perspektywa realizmu filozoficznego</i> , Lublin 2019, stron 352.	311
Artur Andrzejuk	
Recenzja Anna Mandrela, <i>Tomizm Garrigou-Lagrange’a wobec wizji filozoficznej Teilharda de Chardin</i> , Kraków 2018, stron 249.....	319
Marcin W. Bukala	
Recenzja Paolo Evangelisti, „ <i>Vide igitur, quid sentire debeas de receptione pecuniae</i> ”. <i>Il denaro francescano tra norma ed interpretazione (1223-1390)</i> , Fondazione CISAM, Spoleto 2019, stron X-320.....	323
Bartłomiej Uzar	
Recenzja Bartłomiej Krzych, <i>Liturgia jako auctoritas w myśli teologicznej św. Tomasza z Akwinu na przykładzie traktatu „De Christo” w „Sumie teologii”</i> , Wydawnictwo UNUM, Kraków 2020, stron 141.....	329
Nota o autorach.....	337

Table of Contents

From the Editors.....	9
-----------------------	---

Dissertations and Articles

Przemysław Artemiuk Salvation in Martin Luther's and St. Thomas Aquinas's Account. An Attempt of Comparative Soteriology in the Perspective of Christology of Card. Ch. Schönborn.....	13
Jan Pociąg On Relation between ities and consciousness and the self.....	41
Dawid Lipski John Pecham's dispute with Thomas Aquinas at the University of Paris – Causes and Effects.....	73
Martyna Koszkała Free Will and Moral Evil: John Duns Scotus's Theory	89
Marcin Karas Was Nicolaus Copernicus a medieval philosopher?	107
Tomasz Ćwiertniak In Search of the Source Experience in Philosophy. Parallels between Phenomenology, the Philosophy of Dialogue and Contemporary Existential Thomism.....	115
Artur Andrzejuk Gilsonian method of the history of philosophy	133
Marek Prokop The method of identifying being in the metaphysics of consequent Thomism.....	145
Janusz Węgrzecki Thomism as an Approach in Political Science	161
Marcin Klimski Common sense cognition in Catholic Church's practice of environmental education	173
Maciej Kulik The Aristotelian-Thomistic Conception of Animation and the Contemporary Bioethical Dilemmas.....	187
Michał Ziółkowski <i>Causa irrationabilitatis</i> , on Sources of Transhumanist Anthropology.....	203

Editions and Translations

Maciej Stanek Question <i>Utrum universale nihil sit aut posterius suis singularibus</i> of the <i>Collectanea de anima</i> preserved in MS. BJ 2118	229
<Anonymus> <i>Utrum universale nihil sit aut posterius suis singularibus?</i>	239

Reports and reviews

Natalia Herold Activities of the Scientific Thomistic Society in the 2019/2020 academic year.....	251
--	-----

Michał Zembrzuski	
The presence of Thomistic thought at the 11th Polish Philosophical Congress in Lublin...	257
Izabella Andrzejuk	
Consequent Thomism. Report on the Thomistic Symposium, and Mieczysław Gogacz's award ceremony, November 16, 2019	265
Jerzy Nitychoruk	
The creation through the eyes of a geologist.....	269
Maciej Bała	
Philosophical apology of religion. Piotr Moskal's proposal	277
Jacek Salij	
Reliable reconstruction of Thomas Aquinas's anthropology. Review: Henryk Majkrzak, <i>Antropologia integralna w „Sumie teologicznej” św. Tomasza z Akwinu</i> , Wydawnictwo „SPES”, Kraków brw., pp. 415.....	287
Maciej Nowak	
Review: Bartłomiej Krzych, <i>Książeczka o niczym. Prolegomena do nicologii</i> , Siemianowice Śląskie 2017, pp. 127.....	293
Magdalena Płotka	
Thomas Aquinas and the interpretation of brain scans. Review: Piotr Lichacz, <i>Neuroetyka a Tomasz z Akwinu. O użyteczności myśli średniowiecznej we współczesnych debatach etycznych</i> , Wydawnictwo IFiS PAN, Warszawa 2018, pp. 374.....	299
Artur Andrzejuk	
Jacek Woroniecki - a master of intellectual Catholicism. Review: Piotr S. Mazur, Barbara Kiereś, Ryszard Skrzyniarz, Agata Płazińska: <i>Jacek Woroniecki</i> , red. P. S. Mazur, (<i>Pomniki polskiej filozofii chrześcijańskiej</i> , red. Maciej Bała, Piotr S. Mazur), Kraków 2019, pp. 213; English version, ibidem, pp. 218.....	303
Magdalena Płotka	
Philosophy of intellect and philosophy of mind between the Middle Ages and modern times. Review: Michał Zembrzuski, <i>Filozofia intelektu. Tomasz z Akwinu koncepcja intelektu możliwościowego i czynnego</i> , Wydawnictwo Liberi Libri, bmnw 2019, pp. 404.	307
Anna Palusińska	
How does the movie exist? Review: Artur Mamcarz-Plisiecki, <i>Filozofia i retoryka filmu. Perspektywa realizmu filozoficznego</i> , Lublin 2019, pp. 352.....	311
Artur Andrzejuk	
Review: Anna Mandrela, <i>Tomizm Garrigou-Lagrange'a wobec wizji filozoficznej Teilharda de Chardin</i> , Kraków 2018, pp. 249.....	319
Marcin W. Bukala	
Review: Paolo Evangelisti, „ <i>Vide igitur, quid sentire debeas de receptione pecuniae</i> ”. <i>Il denaro francescano tra norma ed interpretazione (1223-1390)</i> , Fondazione CISAM, Spoleto 2019, stron X-320.....	323
Bartłomiej Uzar	
Review: Bartłomiej Krzych, <i>Liturgia jako auctoritas w myśli teologicznej św. Tomasza z Akwinu na przykładzie traktatu „De Christo” w „Sumie teologii”</i> , Wydawnictwo UNUM, Kraków 2020, pp. 141.....	329
Note about authors.....	337

Od Redakcji

W 2020 roku po raz pierwszy podzieliliśmy nasz „Rocznik” na dwa zeszyty. Pierwszy z nich w całości poświęcony jest o. Józefowi M. Bocheńskiemu z okazji przypadającej w tym roku 25. rocznicy jego śmierci. Zeszyt drugi ma (charakterystyczną dla „Rocznika”) postać magazynu tomistycznego. Otwiera go obszerna rozprawa Przemysława Artemiuka z teologii, ukazująca polemiczne momenty w ujęciu zbawienia przez Tomasza z Akwinu i Marcina Lutra. Podobnie polemiczno-porównawczy charakter ma artykuł Tomasza Ćwiertniaka na temat koncepcji „doświadczenia filozoficznego” oraz tekst Macieja Kulika omawiający bioetyczne dyskusje wokół problemu animacji. Natomiast Dawid Lipski omawia (po angielsku) polemikę jaką prowadził na Uniwersytecie Paryskim Jan Peckham z Tomaszem z Akwinu na temat filozoficznie ujętej struktury człowieka. Mamy ponadto artykuł o Janie Dunsie Szkocie (Martyna Koszkało) i tekst o Koperniku (Marcin Karas).

Wyróżniającym się zagadnieniem w tym zeszycie „Rocznika Tomistycznego” jest metodologia filozofii, którą podejmują Marek Prokop i Artur Andrzejuk. Ponadto numer przynosi artykuły z pogranicza filozofii bytu i filozofii przyrody (Jan Pocięj i Michał Ziółkowski). Dwa teksty dotyczą zastosowań ustaleń filozoficznych do innych dziedzin: nauk o polityce (Janusz Węgrzecki) i edukacji ekologicznej (Marcin Klimski).

Zeszyt przynosi także ciekawą edycję, przygotowaną przez Macieja Stanka, jednej z kwestii z *Collectanea de anima*, powstałych na Uniwersytecie Krakowskim w 2. połowie XV wieku i przechowywanych w Bibliotece Jagiellońskiej jako rękopis BJ 2118.

Ponadto dział sprawozdań i recenzji prezentuje jak zwykle sprawozdanie z działalności Naukowego Towarzystwa Tomistycznego (Natalia Herold) oraz sprawozdanie z uroczystości związanych z Nagrodą im. Profesora Mieczysława Gogacza (Izabella Andrzejuk), tym razem wzbogacone o wykład Jerzego Nitychoruka, pt. *Dzieło stworzenia oczami geologa*, wygłoszony podczas gali Nagrody w 2019 roku. Natomiast Michał Zembrzuski omawia udział tomistów w XI Polskim Zjeździe Filozoficznym, który odbył się w Lublinie we wrześniu 2019 roku.

Ponadto wydrukowaliśmy kilkanaście różnych recenzji. Jest wśród nich omówienie działalności naukowej i publikacyjnej Piotra Moskala, podsumowujące w pewien sposób jego dokonania na polu filozofii religii, napisane przez Macieja Bałę. Z pozostałych recenzji jedne są wnikliwe i krytyczne, a inne stanowią krótkie omówienia sygnalizujące jakąś publikację. Ich ilość świadczy jednak, że wciąż dużo ukazuje się publikacji oscylujących wokół problematyki filozoficznej lub teologicznej, podejmowanej w duchu nauki Tomasza z Akwinu.

Życzylibyśmy Czytelnikom i sobie, aby tak pozostało!

Artur Andrzejuk
Redaktor Naczelny

Jak istnieje film?

Recenzja

Artur Mamcarz-Plisiecki, *Filozofia i retoryka filmu. Perspektywa realizmu filozoficznego*, Lublin 2019, stron 352.

Sięgając po książkę *Filozofia i retoryka filmu. Perspektywa realizmu filozoficznego* Artura Mamcarza-Plisieckiego, czytelnik ma nadzieję na przedstawienie stanowisk z teorii filmu wraz z ich filozoficznymi (i estetycznymi) fundamentami i zarazem oczekuje pewnych rozstrzygnięć na poziomie teoretycznym, które uporządkują namysł nad filmem w perspektywie metafizyki realizmu. Może budzić zdziwienie tajemnicza „retoryka filmu” umieszczona w tytule tuż obok

„filozofii”, ponieważ retoryka tradycyjnie związana z oratorstwem tutaj pojawia się w kontekście dzieła filmowego. Zamierzeniem Autora są więc także, obok refleksji filozoficznej, analiza i interpretacja filmu przy zastosowaniu kategorii zaczerpniętych z klasycznej retoryki.

Czy lektura tej książki zaspokoi zarówno dociekliwego filozofa, jak i surowego retora? Przyjrzyjmy się bliżej najważniejszym zagadnieniom filozofii filmu.

Znakowy charakter filmu

Film jest jednym z dzieł wytwórczych człowieka, rodzajem zestawionych po sobie fotografii, tworzących iluzję ru-

chu. Ten fałszywy ruch jest głównym środkiem ekspresji i oddziaływania na widza, gatunkową własnością filmu

---

Dr hab. Anna Palusińska, Katedra Historii Filozofii Starożytnej i Średniowiecznej Wydziału Filozofii Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego

i narzędziem przedstawiania liniowo rozwijającej się fabuły. Drugą ważną cechą filmu jest jego mimetyczność, którą film czerpie z fotografii, urzeczywistniając w sposób niemalże doskonały renesansowy postulat stawiany sztukom plastycznym Zachodu, aby na płaszczyźnie obrazu dokładnie imitować trójwymiarową rzeczywistość. To właśnie film jest przykładem perfekcyjnej iluzji przestrzeni i znajdujących się w niej przedmiotów, przedstawionych tak, jakby były rzeczywiście przez nas widziane. Sugestia głębi przestrzennej i rzeczywistego świata jest tak ogromna, że niezauważenie dla widza zacieśnią się granica pomiędzy tym, co realne, a tym, co iluzoryczne.

Trudno jest więc podać definicję filmu, trudno również przeprowadzić precyzyjną filozoficzną analizę bytowego statusu filmu, ponieważ każda definicja będzie akcentować różne momenty filmu: albo tworzywo i reguły tworzenia, albo intencjonalność, albo znakową strukturę. Film więc, wzięty ogólnie, musi mieć jakiś materialny nośnik, na którym odwzorowywany jest obraz, a z którego następnie możliwe jest odtworzenie tego obrazu. Tym, co zostaje odwzorowane, jest aktor, jego gra aktorska i wypowiedziane kwestie oraz miejsce akcji, sugerujące naturalną przestrzeń. Najbardziej charakterystyczną cechą filmu jest jednak jego znakowy charakter, co pozwala film traktować jako dzieło sztuki, gdyż zasadniczo dzieła sztuki (dzieła kultury) to te, które mają znakową

strukturę, a więc ujmują, przedstawiają i komunikują poznane treści.

Klasyczna definicja znaku wskazuje na moment pośredniczenia i wskazywania na to, co leży poza znakiem: znakiem jest bowiem to, co władzę poznawczą reprezentuje coś od siebie różnego¹, coś, co przywodzi na myśl i odnosi do czegoś innego. Znakami – najszerzej pojętymi – są myśl, mowa, pismo, znakami są również oznaki, czyli symptomy i przejawy, symbole oraz obrazy. Wśród tych ostatnich możemy umieścić również film.

Znak pojawia się jako konieczny element ludzkiego poznania oraz konieczne narzędzie do komunikowania innym poznanych treści. Znakowy proces poznania zawiera następujące „części”: rzecz znaczoną, która została aspektywno poznawczo ujęta poprzez znaki, znaki formalne (pojęcia, czyli znaki transparentne, które nie zatrzymują na sobie uwagi) oraz znaki instrumentalne (umowne, nieprzezroczyste), które są treścią znakową, różniącą się od treści samego przedmiotu².

W znaku występuje relacja znaczonej treści do znaczonego przedmiotu i dzięki temu odniesieniu możemy poznać za pomocą znaku znaczonego przedmiot, nawet jeśli nie jest dla nas obecny i bezpośrednio dany. Odniesienie znaczonej treści do przedmiotu jest charakterystyczne dla każdego znaku i formalnego, i instrumentalnego. Analiza filmu jako swobodnego dzieła twórczości człowieka prowadzi do uznania filmu za zestawienie umownych znaków, które tworzą język

¹ Por. Augustyn z Hippony, *De doctrina christiana (O nauce chrześcijańskiej)*, tekst łacińsko-polski, tłum. J. Sulowski, Warszawa 1989, I, 1.

² Zob. M. A. Krąpiec, *Język i świat realny*, Lublin 1995, s. 22.

w tym sensie, że mają sens, czyli znaczenie, i służą do komunikacji tych treści, które twórca filmu chciał zawrzeć.

Jeśli zatem film ma strukturę językową analogiczną do języka komunikacji międzyludzkiej, ponieważ wyraża się

ona w znakowym charakterze, to odpowiedź na pytanie o sposób istnienia filmu (i innych dzieł obrazowych) można poszukać, rozważając film jako relację lub wiązkę relacji.

Relacyjny charakter filmu

Artur Mamcarz-Plisiecki definiuje film jako relację, przykładając Arystotelesowskie kategorie bytowe do opisu i wyjaśnienia faktu filmu. Czy robi to dobrze? Czy metafizyczne rozstrzygnięcia Arystotelesa okażą się skuteczne w interpretacji tego, czym film jest jako pewien rodzaj bytu, jakie są jego własności formalne i materialne?

Bytowanie relacyjne jest jednym ze sposobów bytowania przypadłościowego, oznaczające bytowanie ku czemuś drugiemu i bycie samym odniesieniem: „(...) relatywnymi są te rzeczy, których stosunek do czegoś jest koniecznym warunkiem ich istnienia”³. Relacje mogą być relacjami koniecznymi, konstytuującymi byt, albo relacjami kategorialnymi, niekoniecznymi, dochodzącymi niejako do bytu już ukonstytuowanego. Relacje

konieczne są podstawą koniecznościowego poznania i metafizycznego wyjaśniania, jak relacja możliwości do aktu, materii do formy, istoty do istnienia. Elementami wyróżnionymi w relacjach koniecznych są: treść inaczej podmiot relacji – to, co jest przyporządkowane; korelat, czyli kres relacji – to, czemu jest przyporządkowane; oraz racja relacji czyli to, ze względu na co relacja zaistniała. Ten podział jednakże nie zachodzi w przypadku relacji kategorialnych, gdyż nie ma tu podmiotu, a jedynie samo przyporządkowanie czemuś drugiemu⁴. Przykładami relacji kategorialnych są więc: bycie ojcem, bycie Polakiem, bycie połówkowym. Widzimy, że kres relacji jest również czymś relacyjnym, bo „bycie ojcem” jest odniesieniem do „bycia synem”, a „bycie synem” nie istnieje

³ Arystoteles, *Kategorie*, 8 a31–32.

⁴ Św. Tomasz pisze o relacji: „Zauważmy, że tylko w kategorii wyrażającej stosunek do czegoś można spotkać coś, co jest czystym wytworem rozumu, a czego nie ma w rzeczy. Inaczej ma się sprawa z resztą kategorii. Inne bowiem kategorie bytu, np. ilość i jakość, w swej istotnej treści oznaczają tkwienie w czymś; relacja zaś w swej istotnej treści oznacza samą odnośność do czegoś. Otóż odnośność ta istnieje niekiedy w samej naturze rzeczy; wtedy mianowicie, gdy dane rzeczy z natury swojej układają się wzajem między sobą według naturalnego porządku i mają wzajemną skłonność do siebie. Tego pokroju stosunki muszą być rzeczowe; przykładem ciało ciężkie – jego ciążenie i kierunek ku miejscu środkowemu; w ciele istnieje jakaś odnośność względem miejsca środkowego. Podobnie ma się rzecz z innymi tego rodzaju rzeczami. Niekiedy zaś stosunek wyrażający względ na coś zachodzi jedynie w samym pojmowaniu rozumu porównującego jedno z drugim: to właśnie jest stosunek czysto myślny; przykładem rozum zestawiający człowieka ze zwierzęciem jako gatunek z rodzajem”, *Suma teologiczna*, 1, 28, 1.

bez „bycia ojcem”. Oba korelaty nie tylko istnieją razem, ale także są razem jednocześnie poznawane. Jest jasne, dlaczego właśnie relacja jest najsłabszym sposobem bytowania, ponieważ nawet nie „tkwi” w podmiocie, podobnie jak własności tkwią w indywidualnej substancji, lecz relacja istnieje niejako „wokół” substancji. Jednym z metafizycznych pytań o naturę relacji jest pytanie, czy relacje są myślne czy realne. Można nawet powiedzieć więcej, uznanie relacji za myślne lub za realne stanowi centralny problem każdego metafizycznego systemu. Relacje myślne to te, których przynajmniej jeden korelat jest bytem myślnym, a więc gatunkiem lub rodzajem albo jest następstwem aktu myślenia, albo jest pozorną relacją bytu do niebytu. Natomiast relacje realne należą do porządku rzeczy i przedstawiają realne stany rzeczywistości⁵.

Jeśli film jest relacją, to nie w sensie relacji koniecznej i transcendentalnej, lecz w sensie relacji kategorialnej i realnej jako znak znaczący znaczone treści i jako obraz obrazujący to, co obrazowane. Widząc film, nie oglądamy bowiem rzeczywistych przedmiotów lub aktorów, a jedynie ich obrazy uwiecznione na taśmie, a słysząc słowa padające „z ekranu”, nie słyszymy rzeczywistych słów, a jedynie ich obraz zapisany na nośniku dźwięku. Film jest wizualno-dźwiękowym obrazem obrazowanych treści.

Zdefiniowanie dzieła sztuki wizualnej jako relacji (*pros ti*), czyli jednej z kategorii w Arystotelesowskim wykazie sposobów bytowania rzeczywistości,

miało miejsce i wcześniej, a więc próba Autora ma swój historyczny odpowiednik, do którego możemy się w tym miejscu odnieść. Otóż, kwestia obrazów malarskich jako sposobu przedstawiania treści religii chrześcijańskiej stała się jako punkt sporny w bizantyńskiej kontrowersji ikonoklastycznej, która wstrząsnęła całym cesarstwem wschodniorzymskim, a jej reperkusje dotarły nawet na zachód Europy. W pewnym momencie cesarz Leon III zwrócił się przeciwko tradycji malowania na obrazach Jezusa Chrystusa oraz świętych i dekorowania takimi wizerunkami chrześcijańskich świątyń i domów. Za fizycznymi atakami na obrazy poszły również filozoficzne i teologiczne uzasadnienia działań ikonoklastów, a spór przeniósł się na płaszczyznę teoretyczną. Zarzuty przeciwko obrazom sformułowane przez cesarzy ikonoklastów i hierarchię kościelną wymusiły na obrońcach ikon dogłębne opracowanie zagadnienia obrazu. Po raz pierwszy zostało postawione pytanie, czym jest obraz. Jaki jest jego bytowy status?

Filozoficzna teoria obrazu należy do dwóch bizantyńskich autorów, Teodora Studyty i patriarchy Nikefora, którzy oddzielnie sformułowali relacyjną definicję obrazu⁶. Obraz jest relacją *pros ti*, ponieważ jest czymś, co przysługuje każdemu bytowi, mającemu własny, swoisty wygląd, który artysta może następnie odzwierciedlić, odwzorować w materiale plastycznym, na przykład na płótnie lub drewnie za pomocą farb. Na czym polega relacyjność obrazu? Ob-

⁵ Zob. M. A. Krąpiec, *Język i świat realny*, s. 22–24.

⁶ Teodor Studyta, *Antirrhetikoi*, PG 99, 329A–436A; Nikefor, *Antirrhetikoi*, PG 100, 205A–532B.

raz jest obrazem odwzorowanego, obrazem pierwowzoru, inaczej mówiąc, obraz i pierwowzór stanowią nierozłączną parę pojęć w taki sposób, że obraz wskazuje zawsze na pierwowzór, z którego został „zdjęty”, a pierwowzór wskazuje zawsze na obraz, którego jest źródłem. Teodor Studyta posługując się żywą metaforą, mówi, że obraz jest nierozłączny od swojego pierwowzoru, podobnie jak cień jest nierozłączny od swojego ciała, nawet jeśli by nie był aktualnie widoczny. Podobnie jak cień istnieje potencjalnie w ciele i ujawnia się pod wpływem światła, tak i obraz w materialnym przedmiocie istnieje potencjalnie, a aktualizuje się, gdy zostaje plastycznie zobrazowany.

Obraz nie jest zatem substancją, podmiotem, w którym tkwiłyby własności, lecz jest właśnie tą „własnością”, która istnieje wobec i „wokół” substancji. Nie można więc obrazu traktować jako substancji – odrębnego podmiotu, ale tylko jako „odniesienie do”. Z tej definicji wynikają daleko idące konsekwencje. Obraz istnieje razem z pierwowzorem (tym, co jest obrazowane), ale także jest razem z nim poznawany i myślny. Obraz jest więc zawsze obrazem „czegoś” (pierwowzoru) i to „coś” (pierwowzór) od razu poznajemy, patrząc na obraz.

Relacyjna definicja obrazu dała ikonofilom podstawę do obrony sztuki chrześcijańskiej przed zarzutami o idolatrię. Okazało się, że obrazy ani nie uzurpują sobie prawa do przedstawiania niewidzialnego Boga, ani nie odbierają czci od wiernych, jakby były Bogiem, ale wszystkie akty działania i akty myślnie, odnoszące się do obrazu, jednocześnie

i niejako automatycznie odnoszą się do pierwowzoru, ponieważ oba kresy relacji nie mogą być poznane oddzielnie. Teoria obrazu, wypracowana przez Teodora i Nikefora, może posłużyć jako odniesienie do poszukiwania odpowiedzi na pytanie, czym jest film jako obraz i czy można zdefiniować również film jako byt relacyjny.

Film jako relacja jest poznawczym odniesieniem ze względu na podobieństwo – a nawet imitację – do poznanych treści. Treści znakowe filmu nie istnieją inaczej jak tylko zawarte w języku filmowym, uwidaczniającym się za sprawą różnych środków stylistycznych, charakterystycznych dla kinematografii. Co ciekawe, „odnośność” filmu pojawia się na więcej niż jednym poziomie, ponieważ sfilmowana gra aktorska stanowi o jednym odniesieniu, a mianowicie film jest sfilmowaniem (odwzorowaniem) aktora, a obraz aktora, który oglądamy na ekranie, jest obrazem filmowym. Natomiast gra aktorska, przedstawiająca konkretną fabułę, jest jeszcze innego rodzaju odniesieniem, to znaczy odniesieniem do treści dzieła literackiego, w tym wypadku scenariusza, właśnie w taki sposób zobrazowanego, ponieważ dzięki aktorstwu, scenografii, muzyce itd. zostaje przedstawiona obrazowo i symbolicznie skonstruowana myślnie treść, będąca następstwem abstrakcyjnego i aspektowego poznania. Film zatem jest relacją, dlatego że jest samymi komunikowanymi treściami uwidaczniającymi się w znakach obrazowych. Film jest zawsze filmem „o czymś”, filmem „czegoś”, czyli treści zakodowanych w języku wizualnym.

Autor jednak, wydaje się, relacyjność filmu sprowadza do pewnych lingwistycznych aspektów znakowania i jego językowej struktury, a mianowicie odniesienie widzi w zawieszeniu filmu między twórcą, materia filmową a odbiorcą. Te podkreślone elementy wskazują bardziej na charakter znakowy filmu niż na jego relacyjność, ponieważ samo znakowanie zawiera w sobie właśnie twórcę znaku, proces znakowania, który koduje treści znaczone, oraz odczytanie, czyli rozkodowanie znaku przez odbiorcę. Samo znakowanie rozpoczyna się aktem poznawczym, który dokonuje dematerializacji przedmiotu i aspektowej selekcji treści, dalej zaś następuje scalenie wyabs-

trahowanych treści w nowy układ. Myślenie utworzone w ten sposób nowy konstrukt może być ujęty i wyrażony w materiale pozapsychicznym, stając się znakiem narzędnym jako obraz lub symbol. W pracy zostały wyróżnione następujące elementy, powiązane ze sobą, które muszą zostać zrozumiane jako elementy znakowości filmu, a nie jako kresy i racje relacji: twórcy filmu, reguły tworzenia, wytworzone dzieło filmowe, widz „rozkodowujący” komunikat znaku. Wpisują się one w aspekt syntaktyczny, semantyczny i pragmatyczny filmu, co wskazuje na językowy kontekst tej analizy.

Retoryczna analiza filmu

Kategorie metafizyki Arystotelesa, które przybliżają nas do odpowiedzi na pytanie jaki jest status bytowy filmu, nie dają jednak narzędzi do zinterpretowania i oceny formalnych elementów filmu. Należy więc zwrócić się ku innej metodzie, aby odsłonić to, czym jest film, czym są „ruchome obrazy” i jak należy je „czytać”.

Każdy, kto próbował przełożyć to, co widzi na obrazie, na siatkę pojęć oraz doszukać się ogólnych idei manifestowanych w obrazie, a wyrażonych za pomocą plam barwnych i kreski, wie, jaką trudność stanowi „translacja obrazu” – przełożenie wizualnego języka dzieła sztuki na język spekulatywnych kategorii ogólnych. Takie własności obrazu jak kompozycja (proporcja, symetria, rytm), rozwiązania kolorystyczne, sposób ope-

rowania kontrastem i światłem, a w przypadku filmu również montaż, dźwięk i gra aktorska – czy są elementami, mającymi znaczenie tylko estetyczne, czy też komunikują to, co ponadestetyczne?

Jeśli przyjmiemy, że film ma strukturę znakową, to mamy prawo dokonać analizy retorycznej dzieła filmowego i potraktować je jako wypowiedź językową. Stąd też retoryka została wzięta tutaj jako źródło narzędzi interpretacyjnych, które nie muszą odnosić się jedynie do oratorstwa, ale mogą być użyte w analizie filmu. Autor czyni jednak ważne założenie, a mianowicie przy zastosowaniu kategorii retorycznych do opisu i tłumaczenia konkretnego filmowego dzieła – film traktuje się jako sensowny komunikat o charakterze znako-

wym, a kategorie retoryczne stosuje się analogicznie.

Kategorie retoryczne tradycyjnie zostały uporządkowane na następujących poziomach: *inventio*, *dispositio* i *elocutio*. Poziom *inventio*, w którym mieści się treść i temat wraz z bohaterami, zawiera takie kategorie, jak perswazja, narracja oraz topika, czyli toposy. Toposy to „miejsca” we wspólnej pamięci, utarte schematy, wzorce i stereotypy, dotyczące i rzeczy, i bohaterów. *Dispositio* to kompozycja i układ części, gdzie znajdziemy kategorie kontrastu, czyli napięcia, harmonii i kompletności, porządku naturalnego (chronologicznego) lub artystycznego. *Elocutio* to styl i środki stylistyczne, a dla filmu będą to: kadr, plan, montaż, światło, dźwięk, aktorstwo, symbol itd. (s. 209–216).

Kategorie retoryczne dają możliwość odczytania i zinterpretowania znakowego charakteru filmu, przełożenia języka wizualnego na komunikat pojęć – myśli – odkrywanych jako treść znaczoną w obrazowym dziele artystycznym.

Uniwersalizm kategorii retorycznych pozwala na użycie ich w analizie każdego dzieła sztuki, ponieważ każde ma charakter znakowy. Zauważmy, że takiego charakteru znakowego nie mają narzędzia, mimo że należą do tej samej dziedziny *poiesis* – wytwórczości. Po retorycznej analizie konkretnych dzieł filmowych, innych dzieł sztuki, a nawet anty-sztuki, odsłania się przed nami bogactwo treściowe ludzkiej twórczości. Jako metoda interpretacji szczególnie owocna jest topika, ponieważ toposy

w dziele sztuki, czyli ponadczasowe, utrwalone w kulturze i zrozumiałe motywy, chociaż nie pełnią właściwej funkcji argumentacyjnej – jak w retoryce i dowodzeniu dialektycznym – są tutaj nośnikami rozpoznawalnych i odczytywalnych pojęć. Poprzez toposy dzieło sztuki staje się manifestem istotnych i normatywnych idei, co ciekawe, dotyczy to również tzw. anty-sztuki, która, wydawałoby się, programowo zrywa z kulturowym kontekstem, regułami twórczymi i intelektualną warstwą dzieła poetycznego. Nawet bowiem wówczas, gdy anty-artysta traktuje swoje dzieło jako czystą ekspresję, absolutyzując, a nawet ubóstwiając, sam proces tworzenia i gdy wzięte ze świata formy, kształty, działania bądź zastane przedmioty są potraktowane jako materia dzieła, z konieczności umieszcza to, co znane, w nowym układzie treści, co jest właśnie kulturowym toposem.

Metoda lingwistyczna i metoda retoryczna stosowane do filmu dają niekiedy podobne wyniki z tego powodu, że obie są zakotwiczone w znakowym charakterze dzieła filmowego. Aspekty syntaktyczny, semantyczny i pragmatyczny pokrywają się z niektórymi kategoriami w *inventio*, *dispositio* i *elocutio*, jednak należy zauważyć, że kategorie retoryczne są bogatsze i pozwalają na głębszy i bardziej złożony opis, a przede wszystkim umieszczają konkretne dzieło w kulturowym kontekście, traktując obraz lub film jako nośnik treści intelektualnych, a więc literackich, historycznych lub filozoficznych.

* * *

Książka Artura Mamcarza-Plisieckiego proponuje systematyczne ujęcie kwestii dotyczących teorii filmu, rozwiązywanych na gruncie filozoficznego realizmu, w którym zasadniczą funkcję pełnią pojęcia bytu kategorialnego i znaku. Autor daje również przyczynek do krytyki fenomenologicznej koncepcji dzieła sztuki jako dzieła warstwowego i intencjonalnego, a także ukazuje problemy i aporie współczesnego językoznawstwa aplikowanego do refleksji nad filmem.

Mimo, że zaprezentowana tu teoria relacyjności filmu jest niepoprawna w pewnych aspektach i nieprecyzyjna, to w sposób właściwy stawia pytanie o sta-

tus ontyczny dzieła filmowego i wskazuje na konieczność odwołania się do podstawowego rozróżnienia na byt substancjalny i przypadłościowy w wyjaśnianiu, jak istnieje obraz, zdjęcie czy film. Równie doniosłe jest sprecyzowanie metody interpretacji dzieła sztuki, korzystającej z analizy retorycznej, i zwrócenie uwagi, że dzieło artystyczne nie jest wyrazem subiektywnych stanów emocjonalnych twórcy, ale przede wszystkim zawiera w sobie obiektywną treść, którą manifestuje za pomocą użytych środków stylistycznych i którą możemy i powinniśmy rozpoznawać i odczytywać.

Nota o Autorach

Artur Andrzejuk – prof. dr hab., prof. zwyczaj. Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego (UKSW), na którego Wydziale Filozofii Chrześcijańskiej kieruje Katedrą Historii Filozofii Starożytnej i Średniowiecznej oraz Sekcją Historii Filozofii. Autor szeregu publikacji z zakresu filozofii i teologii średniowiecznej, tomizmu, etyki i klasycznej filozofii człowieka. Interesuje się problematyką uczuć, sprawności i cnót moralnych, relacji osobowych. Jest uczniem Profesora Mieczysława Gogacza. Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7926-4070>

Izabella Andrzejuk – dr, adiunkt Państwowej Szkoły Wyższej im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej. Członek-założyciel Naukowego Towarzystwa Tomistycznego oraz członek redakcji Rocznika Tomistycznego. Jest autorką ponad sześćdziesięciu artykułów o tematyce filozoficznej. Zainteresowania naukowe: historia filozofii (arystotelizm, tomizm, filozofia polska); filozofia, etyka, klasyczna teoria człowieka, filozoficzne podstawy mistyki. Napisała książkę pt. *Filozofia przyjaźni. Tomasz z Akwinu* (Warszawa 2007). Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4961-2580>

Przemysław Artemiuk – ks. prof. ucz. dr hab., teolog fundamentalny, adiunkt na Wydziale Teologicznym UKSW, wykładowca w Wyższym Seminarium Duchownym w Łomży oraz przewodniczący Stowarzyszenia Teologów Fundamentalnych w Polsce. Ostatnio opublikował monografię *W obronie spraw najważniejszych. Szkice o apologii* (Poznań 2019) oraz zbiór tekstów publicystycznych *Podręczny alfabet katolika* (Kraków 2018), a także zredagował tom studiów *Nowa apologia. Czego, wobec kogo i jak bronimy?* (Płock 2020). Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5337-0329>

Maciej Bała – dr hab., prof. uczelni na Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, dziekan Wydziału Filozofii Chrześcijańskiej. Zainteresowania naukowe ks. Bały skupiają się wokół filozofii religii,

współczesnej filozofii francuskiej, sekularyzacji oraz dydaktyki filozofii. Jest autorem książek *Zofia Józefa Zdybicka* (Kraków 2019), *Pokochać mądrość. Zarys dydaktyki filozofii i etyki* (Warszawa 2009), *O możliwości hermeneutycznej filozofii religii. Propozycja Paula Ricœura* (Warszawa 2007). Członek Société Francophone de Philosophie de la Religion, Conférence Mondiale des Institutions Universitaires Catholiques de Philosophie, Pomorskiego Towarzystwa Filozoficzno-Teologicznego oraz Stowarzyszenia Nauczycieli Filozofii.

Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7823-7855>

Marcin W. Bukala – dr hab., profesor w Instytucie Filozofii i Socjologii PAN (Zakład Historii Filozofii Starożytnej i Średniowiecznej). Zajmuje się historią etyki życia gospodarczego okresu przed wyodrębnieniem się dyscypliny ekonomii, kulturą średniowiecza oraz filozofią praktyczną; podstawą habilitacji M.W. Bukala była monografia *Risk and Medieval Negotium. Studies of the Attitude towards Entrepreneurship: from Peter the Chanter to Clarus Florentinus* (Spoleto, 2014) o pojmowaniu ryzyka gospodarczego w prawie kanonicznym i teologii u schyłku XII i w XIII stuleciu. Jest autorem krytycznych edycji szeregu tekstów z polskiej etyki i teologii praktycznej XIV i XV wieku (m.in. Mateusza z Krakowa) i współautorem przekładu kwestii dyskutowanych św. Tomasza *De potentia Dei*. Jest również redaktorem naczelnym pisma „Prakseologia”.

Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6489-913>

Tomasz Ćwiertniak – mgr filozofii i politologii, absolwent Wydziału Nauk Społecznych Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Magisterium z politologii uzyskał w 2011 r. na podstawie pracy *Człowiek, społeczeństwo, państwo w myśli o. M.A. Krąpca* (promotor: prof. dr hab. Wojciech Kaute), zaś magisterium z filozofii w 2018 r. na podstawie pracy *Tomizm konsekwentny Mieczysława Gogacza na tle dziejów tomizmu* (promotor: prof. zw. dr hab. Andrzej Noras). Obecnie doktorant w Instytucie Filozofii Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, gdzie przygotowuje rozprawę poświęconą analizie porównawczej tomizmu egzystencjalnego M.A. Krąpca i tomizmu konsekwentnego M. Gogacza.

Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9515-6168>

Natalia Herold – mgr, absolwentka prawa i administracji na Uniwersytecie Gdańskim (lic.) i Uniwersytecie Warszawskim (mgr). Jest doktorantką filozofii Szkoły Doktorskiej Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego oraz sekretarzem Zarządu Naukowego Towarzystwa Tomistycznego. Interesuje się filozofią klasyczną, a w niej szczególnie etyką i pedagogiką. Publikuje w „Roczniku Tomistycznym”.
Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4761-9495>

Marcin Karas – prof. dr hab., historyk filozofii – pracuje w Zakładzie Filozofii Polskiej Instytutu Filozofii UJ. Prowadzi badania z historii idei i z filozofii średniowiecznej, jest autorem ponad 180 publikacji. Ostatnio zajmuje się głównie kosmologią wczesnonowożytną i filozofią dziejów. Opublikował m. in. książki: *Koncepcja czasu w pismach Williama Ockhama* (Kraków 2003), *Natura i struktura wszechświata w kosmologii św. Tomasza z Akwinu* (Kraków 2007), a także prace: *Z dziejów Kościoła. Ciągłość i zmiana w Kościele rzymskokatolickim w XIX i XX wieku* (Sandomierz 2008), *Integryzm Bractwa Kapłańskiego św. Piusa X* (Kraków 2008), czy też *Historiozofia Teilharda de Chardin wobec tradycyjnej myśli chrześcijańskiej* (Kraków 2012), liczne artykuły (45) oraz przekłady (43).
Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2288-9512>

Marcin Klimski – doktor nauk humanistycznych w zakresie filozofii, adiunkt w Instytucie Pedagogiki oraz pracownik Centrum Ekologii i Ekofilozofii Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Jego zainteresowania naukowo-badawcze skupione są na edukacji globalnej, edukacji ekologicznej oraz etyce środowiskowej wraz z ich odniesieniami do działań w sferze społeczno-przyrodniczej. Uczestnik projektów, w tym edukacyjnych, m.in. „Ekologia integralna encykliki *Laudato Si'* w działaniu Wspólnot Caritas i społeczności lokalnych”, „Kościół wobec kryzysu ekologicznego. W 30. rocznicę listu pasterskiego Episkopatu Polski nt. ochrony środowiska”, „Monitoring środowiskowy i mediacje w konfliktach ekologicznych”. Jest członkiem RCE Warsaw Metropolitan – Centrum Eksperymentalnego na Rzecz Edukacji dla Zrównoważonego Rozwoju, zorientowanego na kwestie edukacji obywateli w kwestii zrównoważonego rozwoju. Autor ekspertyz, opracowań naukowych i scenariuszy zajęć lekcyjnych z zakresu edukacji ekologicznej.
Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9118-1673>

Martyna Koszkało – dr hab., prof. Uniwersytetu Gdańskiego. Kierownik Zakładu Historii Filozofii Starożytnej, Średniowiecznej i Nowożytnej Instytutu Filozofii. Zastępca Dyrektora Instytutu Filozofii. Jej zainteresowania badawcze obejmują historię filozofii starożytnej, średniowiecznej i nowożytnej, filozofię Boga, historię pojęcia wolnej woli. Autorka książek *Indywiduum i jednostkowie. Analiza wybranych tekstów Jana Dunsza Szkota* (Lublin 2003) oraz *Natura woli, wolność a konieczność. Stanowisko Jana Dunsza Szkota na tle koncepcji św. Augustyna, św. Anzelma z Canterbury i św. Tomasza z Akwinu* (Gdańsk 2019). Autorka haseł encyklopedycznych z zakresu filozofii średniowiecznej w *Powszechnej Encyklopedii Filozofii*, tłumaczeń z łaciny. Publikuje w „Rocznikach Filozoficznych”, „Filo-Sofiji”, „Przeglądzie Filozoficznym” i in.

Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1475-4319>

Maciej Kulik – dr, absolwent studiów doktoranckich na Uniwersytecie Wrocławskim, gdzie w 2021 r. obronił z wyróżnieniem rozprawę doktorską *Wielkoduszność i niewzruszoność. Postawy wobec losu w filozofii Arystotelesa i stoików*, napisaną pod kierunkiem dr. hab. Michała Głowali. W roku akademickim 2019/2020 był zatrudniony na Uniwersytecie Medycznym im. Piastów Śląskich we Wrocławiu oraz w Niepublicznej Wyższej Szkole Medycznej. Do jego zainteresowań badawczych należy zagadnienie postaw moralnych wobec losu w filozofii starożytnej (Arystoteles, stoicy) oraz problem trafu moralnego (moral luck) we współczesnej filozofii analitycznej. Prócz tekstu zawartego w niniejszym tomie opublikował pięć recenzowanych artykułów naukowych, w tym wchodzący w skład tomu pierwszego serii „Principia Philosophiae Christianae” artykuł *Krytyka teodycei św. Tomasza z Akwinu*.

Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2619-6331>

Dawid Lipski – dr, adiunkt w Instytucie Społecznych Podstaw Penitencjarystyki Szkoły Wyższej Wymiaru Sprawiedliwości. Stypendysta Funduszu Stypendialnego i Szkoleniowego (Liechtenstein), Fundacji Lanckorońskich z Brzezia (Londyn) oraz Deutscher Akademischer Austausch Dienst (Kolonja). Redaktor w czasopiśmie „Pro Fide, Rege et Lege” oraz w „Roczniku Tomistycznym”. Nauczyciel mianowany etyki w szkole podstawowej.

Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2136-0622>

Jerzy Nitychoruk – prof. dr hab., geolog, profesor nauk o Ziemi, specjalizuje się w geologii czwartorzędu. Profesor i rektor Państwowej Szkoły Wyższej im. Papieża Jana Pawła II w Białej. Absolwent geografii na Uniwersytecie Marii Curie-Skłodowskiej (1981) i geologii na Uniwersytecie Warszawskim (1985). Doktoryzował się (1993) i habilitował (2001) na Wydziale Geologii UW. Tytuł profesora nauk o Ziemi otrzymał 24 kwietnia 2012. W latach 1984–2013 był pracownikiem Instytutu Geologii Podstawowej na Wydziale Geologii Uniwersytetu Warszawskiego. W 2013 podjął pracę w Państwowej Szkole Wyższej im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej. W latach 2013–2019 był dziekanem Wydziału Nauk Ekonomicznych i Technicznych. W czerwcu 2019 został wybrany w wyborach uzupełniających na rektora PSW w Białej Podlaskiej na kadencję 2019–2020. W czerwcu 2020 uzyskał reelekcję na kadencję 2020–2024. Opublikował ponad 300 prac – indeks Hirscha 17 (wg bazy Scopus).

Maciej Nowak – licencjat filozofii na Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego, obecnie kontynuuje studia magisterskie na tejże uczelni, absolwent studiów inżynierskich kierunku Elektrotechnika na Politechnice Warszawskiej, członek Naukowego Towarzystwa Tomistycznego. Jest zainteresowany logiką i historią filozofii.

Anna Palusińska – dr hab., dr hab. adiunkt w Katedrze Historii Filozofii Starożytnej i Średniowiecznej Wydziału Filozofii Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Interesuje się naukowo filozofią późnego antyku oraz filozofią bizantyńską. Pisała o jej głównych przedstawicielach: Janie Filoposie, Michale Psellosie, Mikołaju z Methone i Grzegorz Palamasie.

Magdalena Płotka – dr hab., profesor uczelniany w Katedrze Historii Filozofii Wydziału Filozofii Chrześcijańskiej Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Z-ca redaktora naczelnego Rocznika Tomistycznego. Jej zainteresowania naukowe skupiają się wokół średniowiecznej filozofii praktycznej, historii filozofii polskiej w XV i XVI wieku, paleografii łacińskiej oraz filozofii współczesnej. Jest autorką książki *Metafizyka i semantyka. Filozofia Jana Wersora* (Warszawa, 2013) oraz *Filozofia jako praktyka. Myśl krakowskiego praktycyzmu w XV i XVI* (Warszawa 2016). Publikuje w „Rocznikach Filozoficznych”, „Edukacji filozoficznej”, „Filosofiji”, „Roczniku Tomistycznym” i in.
Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6993-2178>

Jan Pocięj – mgr inż., magister teologii. Przygotował rozprawę doktorską w Instytucie Filozofii UJ na temat związków filozofii ks. prof. Tadeusza Wojciechowskiego z odkryciami fizyki i biologii dwudziestego wieku (2017). Autor artykułu „Piotra Semenienki próba odnowy filozofii klasycznej” (RT 5(2016)). Uczestnik X Międzynarodowego Kongresu Ontologicznego w San Sebastian (2012), gdzie wygłosił referat „The Wave-Corpuscle Duality of Matter and the Nature of the Universe”. Jego zainteresowania naukowe skupiają się wokół aktualizacji tomizmu w oparciu o współczesny obraz świata opracowany przez nauki przyrodnicze. Jest członkiem Sodalicii Świętej Jadwigi Królowej.

Marek Prokop – dr, historyk filozofii, bibliotekoznawca, arabista. Studiował historię filozofii w Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie w latach 1969-1974 (magisterium u prof. M. Gogacza). Doktoryzował się ze średniowiecznej filozofii arabskiej u prof. M.-T. d'Alverny na Uniwersytecie w Poitiers w 1978 roku. Po doktoracie zatrudniony kontraktowo w Centre National de la Recherche Scientifique (1979-1983), następnie kierował działem rękopisów Biblioteki Polskiej w Paryżu (1982-2002). Od 1995 r. jest pracownikiem naukowym Zakładu Biografistyki Polonijnej PUNO. Członek: Société Internationale de la Philosophie Médiéval w Louvain, Centre de Recherche Philosophique Saint Thomas d'Aquin w Paryżu, Naukowe Towarzystwo Tomistyczne w Warszawie, Towarzystwo Historyczno-Literackie w Paryżu. W 2009 r. opublikował zbeletryzowaną opowieść o filozofii, zbudowaną na kanwie podróży do różnych krajów, zatytułowaną *Podróże z Awicenną*.

Jacek Salij – prof. dr hab., teolog, dominikanin, od 1970 roku związany zawodowo z Akademią Teologii Katolickiej w Warszawie (od 1999 Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego). W 1990 został profesorem nadzwyczajnym i objął funkcję kierownika Katedry Teologii Dogmatycznej, którą sprawował do przejścia na emeryturę w 2013 roku. Jest znawcą i tłumaczem tekstów św. Tomasza z Akwinu. Oprócz działalności ściśle naukowej o. Jacek Salij niezmiernie popularyzuje problematykę teologiczną przez liczne publikacje popularno-naukowe, a także kazania i rekolekcje (np. podczas zarazy w Wielkim Poście 2020 prowadził ogólnopolskie telewizyjne rekolekcje wielkopostne).

Maciej Stanek – doktor nauk humanistycznych, absolwent filozofii na Uniwersytecie Śląskim w Katowicach (2010 r.); doktorat uzyskał w 2015 r., broniąc rozprawy doktorskiej, napisanej pod kierunkiem Prof. H. Wojtczak nt. Jana Burydana „*Quaestiones super 'Parva naturalia' Aristotelis*”. Edycja krytyczna i analiza historyczno-filozoficzna; od 2020 r. pracownik badawczo-dydaktyczny w Instytucie Filozofii na Wydziale Humanistycznym Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach; jego zainteresowania naukowe dotyczą przede wszystkim późnośredniowiecznej filozofii przyrody (głównie *Parva naturalia*, *Problemata* i *De anima*) oraz logiki, zwłaszcza uprawianych na Uniwersytecie Paryskim i Uniwersytecie Krakowskim. Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6111-1324>

Bartłomiej Uzar - student Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Zainteresowania naukowe oscylują między metafizyką oraz logiką, zwłaszcza w kontekście scholastycznym, neoscholastycznym i analitycznym. Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2240-1310>

Janusz Węgrzecki – prof. dr hab., kierownik Zakładu Teorii Państwa i Teorii Polityki Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Zainteresowania badawcze ks. Węgrzeckiego obejmują aksjologiczne podstawy polityki i demokracji, teorie władzy, podejście interpretacjonistyczne w naukach o polityce, Kościół w sferze publicznej, myśl społeczna papieża Jana Pawła II, Benedykta XVI, Franciszka, relacja religia i polityka. Autor książek *Wpływ, autorytet, dominacja. Teorie władzy i ich struktura* (Warszawa 2011) oraz *W obronie rozumu politycznego. Myśl Josepha Ratzingera/Benedykta XVI* (Warszawa, 2019). Nr ORCID: (<https://orcid.org/0000-0002-9335-0215>)

Michał Zembrzusi – dr hab, profesor uczelniany w Katedrze Historii Filozofii Wydziału Filozofii Chrześcijańskiej UKSW. Interesuje się problematyką epistemologiczną w starożytności i średniowieczu, a szczególnie problematyką pamięci i teorią intelektu możliwościowego i czynnego. Jest współredaktorem książek w serii „Opera philosophorum medii aevii”. W jej ramach w 2012 opublikował autorską monografię zatytułowaną: *Tomasz z Akwinu. Komentarz „O pamięci i przypominaniu”*. W 2019 roku opublikował monografię pt. *Filozofia intelektu. Tomasa z Akwinu koncepcja intelektu możliwościowego i czynnego*. Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4647-479X>

Michał Ziółkowski MI – dr, członek Zakonu Posługujących Chorym (Ministri Infirmorum), członek zwyczajny Naukowego Towarzystwa Tomistycznego. Autor książki *Pokonać śmierć czy zmienić człowieka. Ideologia współczesnego transhumanizmu wobec heterodoksji Mikołaja Fiodorowa* (Warszawa 2020). Publikuje w kwartalniku „Fides et Ratio”, serii „Universum Ethicae Christianae” oraz „Roczniku Tomistycznym”. Zainteresowania naukowe skupia wokół: filozoficzno-teologicznej analizy transhumanizmu i związanych z tym nurtem problemów bioetycznych oraz etyce sztucznej inteligencji; ewolucji idei antychrysta w tekstach biblijnych; filozofii tomizmu konsekwentnego; koncepcji myślicieli rosyjskiego renesansu filozoficzno-religijnego.
Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5369-071X>